

**ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ОБЛІКУ І АУДИТУ**

**Кафедра обліку у виробничій
сфері**

Міждисциплінарна курсова робота

на тему:

**ОБЛІК І АУДИТ ЦІННИХ ПАПЕРІВ
ПІДПРИЄМСТВА**

Студента 5 курсу групи ОІСм-11
Спеціальність 8.03050901 «Облік і аудит»
Зелінський Т.О.

Керівник: Муравський В. В. _____

_____ (посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ оцінка: ECTS _____

Члени комісії

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) _____ (прізвище та ініціали)

Тернопіль, 2016

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
1. Економічна сутність цінних паперів та їх роль в умовах ринкової економіки.....	4
2. Документальне оформлення операцій з цінними паперами.....	13
3. Синтетичний та аналітичний облік цінних паперів.....	15
3.1 Облік операцій з акціями.....	15
3.2 Облік векселів.....	17
3.3 Облік облігацій.....	22
3.4 Облік ощадних сертифікатів.....	23
3.5 Облік казначейських зобов'язань.....	24
4. Аудит фінансових операцій з цінними операціями.....	26
Висновки.....	30
Аналіз фінансового стану підприємства.....	32
Список використаної літератури.....	43
Додатки.....	44

ВСТУП

Становлення ринкових відносин, що на сучасному етапі виступає головним фактором стабілізації та піднесення економіки незалежної України, передбачає як першочерговий захід оздоровлення фінансової системи. Одним з шляхів досягнення цієї мети є створення ринку цінних паперів. Дійовий фондовий ринок виконує функції переміщення капіталу від інвесторів до виробництва, визначення ефективності використання фінансових ресурсів в окремих секторах економіки, перебігу капіталу з однієї галузі в інші тощо.

У такому плані формування та розвиток ринку цінних паперів являє собою об'єктивний процес. Наскільки успішно він буде здійснюватись, наскільки стабільно складатиметься інфраструктура фондового ринку, настільки можна сподіватися на розширення ринкових відносин взагалі, зростання виробництва, покращання добробуту народу.

У господарській діяльності економічних суб'єктів відбувається значне число угод з різного роду майном, майновими правами, виконанням робіт і наданням послуг, інформацією, результатами інтелектуальної діяльності, нематеріальними благами, об'єктами цивільних прав і т. п. З розвитком ринкових відносин операції із цінними паперами (фінансові вкладення) одержали масове поширення поряд з операціями по реалізації товарів (робіт, послуг), кредитуванням й іншими. Цінні папери існують у різних видах і служать зручним інструментом організації й функціонування підприємств (організацій) в умовах ринкової економіки. Специфіка діяльності на ринку цінних паперів обумовила виникнення такої категорії юридичних осіб, як професійні учасники ринку цінних паперів. Для них дані операції є основним видом діяльності.

Підприємства й організації, що не є кредитними організаціями й професійними учасниками ринку цінних паперів, також є активними учасниками ринку цінних паперів. Вкладаючи кошти в державні цінні папери (облігації й інші боргові зобов'язання), у цінні папери корпорацій і статутні

капітали інших організацій, а також надаючи іншим організаціям позики на території України й за її межами, підприємства здійснюють фінансові вкладення.

З огляду на виняткову важливість цієї галузі для розвитку й стабілізації української економіки, ринок цінних паперів на сьогоднішній день розглядається як галузь інтенсивного контролю й регулювання з боку державних органів. Однією з форм контролю й виступає бухгалтерський облік, а стосовно до даної курсової роботи – бухгалтерський облік цінних паперів.

Основною метою даної курсової роботи є вивчення теорії й практики бухгалтерського обліку та аудиту цінних паперів на підприємствах.

Об'єктом курсової роботи є цінні папери.

Предмет – облік операцій з цінним паперами.

Головні завдання курсової роботи – вивчення теоретичної бази бухгалтерського обліку та аудиту цінних паперів, аналіз особливостей обліку різних цінних паперів, формування фінансових результатів від операцій із цінними паперами.

1. ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ЦІННИХ ПАПЕРІВ ТА ЇХ РОЛЬ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Цінним папером є документ встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право і визначає взаємовідносини між особою, яка його випустила (видала), і власником та передбачає виконання зобов'язань згідно з умовами його випуску, а також можливість передачі прав, що випливають з цього документа, іншим особам.

До цінних паперів відносяться: акції; облігації підприємств; облігації місцевих позик; казначейські зобов'язання; векселі; іпотечні цінні папери (іпотечні сертифікати та іпотечні облігації); сертифікати фонду операцій з нерухомістю; державні облігації України; інвестиційні сертифікати.

Цінний папір підтверджує факт надання капіталу інвестора емітенту і надає право власникові на одержання певного доходу. Залежно від форми надання капіталу і способу виплати доходу цінні папери діляться на боргові й часткові. Боргові цінні папери звичайно мають фіксовану процентну ставку і є зобов'язанням виплатити капітальну суму боргу на певну дату в майбутньому. Часткові цінні папери, або акції, вказують на безпосередню частку власника в реальній власності й забезпечують одержання дивіденду в необмежений час. Інші види цінних паперів є похідні від акцій і боргових зобов'язань.

Цінні папери можуть бути іменними або на пред'явника: іменні цінні папери, якщо інше не передбачено законом, або в них спеціально не вказано, що вони не підлягають передачі, передаються шляхом повного індосаменту (передавальним записом, який засвідчує перехід прав за цінним папером до іншої особи). Цінні папери на пред'явника обертаються вільно.

Цінні папери можуть бути використані для здійснення розрахунків, а також як застава для забезпечення платежів і кредитів.

Відновлення втрачених іменних цінних паперів провадиться державними органами, підприємствами та установами, що випустили ці папери.

Порядок обігу цінних паперів, випущених в Україні іншими державами і розміщених на території України, регулюється законом України «Про цінні папери та фондову біржу», іншими активами законодавства України, а також договорами України з іншими державами.

Акція – цінний папір без установленого строку обігу, що засвідчує дольову участь у статутному фонді акціонерного товариства, підтверджує членство в акціонерному товаристві та право на участь в управлінні ним, дає право його власникові на одержання частини прибутку у вигляді дивіденду, а також на участь у розподілі майна при ліквідації акціонерного товариства.

Акції можуть бути іменними та на пред'явника, привілейованими та простими.

Обіг іменної акції фіксується у книзі реєстрації акцій, що ведеться товариством. До неї має бути внесено відомості про власника, час придбання акцій, а також кількість таких акцій у кожного з акціонерів (форма №1).

По акціях на пред'явника у книзі реєстрації зазначається їх загальна кількість.

Привілейовані акції дають власнику переважне право на одержання дивідендів, а також на пріоритетну участь у розподілі майна акціонерного товариства у разі його ліквідації. Власники привілейованих акцій не мають права брати участь в управлінні акціонерним товариством, якщо інше не передбачене його статутом.

Привілейовані акції можуть випускатись із фіксованим у процентах до їх номінальної вартості щорічно виплачуваним дивідендом. Виплата дивідендів провадиться у розмірі, зазначеному в акції, незалежно від розміру одержаного товариством прибутку у відповідному році. У тому разі, коли прибуток відповідного року є недостатнім, виплата дивідендів по привілейованим акціям провадиться за рахунок резервного фонду.

Якщо розмір дивідендів, що сплачуються акціонерам, по простих акціях перевищує розмір дивідендів по привілейованих акціях, власникам останніх можлива доплата до розміру дивідендів, сплачених іншим акціонерам.

Привілейовані акції не можуть бути випущені на суму, що перевищує 10% статутного фонду акціонерного товариства. Порядок здійснення переважного права на одержання дивідендів визначається статутом акціонерного товариства.

Мінімальна номінальна вартість акції не може бути менше ліміту в карбованцях. Номінальна вартість акцій більша ліміту в карбованцях повинна бути кратною мінімальній вартості акції.

Акціонерам може видаватися сертифікат на сумарну номінальну вартість акцій.

Акція повинна містити такі реквізити: фірмове найменування акціонерного товариства та його місцезнаходження, найменування цінного паперу – «акція», її порядковий номер, дату випуску, вид акції та її номінальну вартість, ім'я власника (для іменної акції), розмір статутного фонду акціонерного товариства на день випуску акцій, а також кількість акцій, що випускаються, строк виплати дивідендів та підпис голови правління акціонерного товариства або іншої уповноваженої на це особи, печатку акціонерного товариства.

До акції може додаватись купонний лист на виплату дивідендів. Купон на виплату дивідендів повинен містити такі данні: порядковий номер купона на виплату дивідендів, порядковий номер акції, по якій виплачуються дивіденди, найменування акціонерного товариства та рік виплати дивідендів.

Підприємства, організації та установи можуть придбати акції за рахунок коштів, що надходять у їх розпорядження, після сплати податків та процентів за банківський кредит.

Акції можуть бути видані одержувачу (покупцю) тільки після повної оплати їх вартості.

Акціонерне товариство може викуповувати в акціонера акції, що належать йому, для їх наступного перепродажу, розповсюдження серед своїх працівників або анулювання. Ці акції повинні бути реалізовані або анульовані в строк не більше 1 року. Протягом цього періоду розподіл прибутку, а також

голосування і визначення кворуму на загальних зборах акціонерів провадиться без урахування придбаних акціонерним товариством акцій.

При прийнятті рішення про викуп емітентом акцій повинні бути визначені порядок викупу і метод доведення рішення про викуп акцій і порядку їх викупу до власників таких акцій (для власників іменних акцій – шляхом надсилання офіційного повідомлення, для власників акцій на пред'явника – шляхом опублікування інформації в органах преси не нижче державного рівня).

Порядок викупу акцій повинен обов'язково передбачати:

- ціну викупу акцій не нижче за номінальну (єдину для всіх власників акцій);

- метод визначення розміру дивідендів, що належить власникам таких акцій за період з моменту останньої виплати дивідендів;

- порядок оплати, акцій, що випускаються, і виплати дивідендів (періодичність платежів, форма розрахунків, номери рахунків, документи, що оформляються та інше);

- місця виконання зобов'язань по акціях (оплати акцій, оплати дивідендів та ін.)

Якщо емітент користується послугами торгівців цінними паперами, в інформації про викуп акцій необхідно вказати повні назви таких торгівців цінними паперами, їх юридичні та поштові адреси, характер участі у процедурі викупу.

У фінансовий орган, що реєстрував такі цінні папери, подається протокол рішення з цього питання, який повинен крім відомостей, визначених вище, містити загальну суму викупу, кількість і вид акцій, номенклатурну вартість (згідно з рішенням про їх випуск), кількість і суму розміщення акцій на час прийняття рішення про їх викуп.

Контроль за рухом акцій підприємств здійснюється міністерством фінансів України, місцевими фінансовими органами.

Облігація – цінний папір, що засвідчує внесення її власником грошових коштів і підтверджує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного паперу в передбачений в ньому строк з виплатою фіксованого проценту якщо інше не передбачене умовами випуску). Облігації всіх видів розповсюджуються серед підприємств і громадян на добровільних засадах.

Мінімальна номінальна вартість облігації не може бути меншою встановленого законом ліміту. Номінальна вартість облігації більша ліміту повинна бути кратною мінімальній вартості облігації.

В Україні випускаються облігації таких видів:

- облігації внутрішніх і місцевих позик;
- облігації підприємств.

Облігації підприємств випускаються підприємствами всіх передбачених законом форм власності, об'єднаннями підприємств, акціонерними та іншими товариствами і не дають їх власникам права на участь в управлінні.

Умови випуску і розповсюдження облігацій підприємств визначаються Законом «Про цінні папери та фондовий ринок», іншими актами законодавства України і статутом емітента. Облігації можуть випускатись іменними і на пред'явника, процентними і безпроцентними (цільовими), що вільно обертаються або з обмеженим колом обігу.

Облігації внутрішніх республіканських і місцевих позик випускаються на пред'явника. обов'язковим реквізитом цільових облігацій є зазначення товару (послуг), під які вони випускаються.

Облігації підприємств повинні мати такі реквізити: найменування цінного паперу – «облігація», фірмове найменування і місцезнаходження емітента облігації, фірмове найменування або ім'я покупця (для іменної облігації), номінальну вартість облігації, строки погашення, розмір і строки виплати процентів (для процентних облігацій), місце і дату випуску, а також серію і номер облігації, підпис керівника емітента або уповноваженої на це особи, печатку емітента.

Крім основної частини до облігації може додаватись купонний лист на виплату процентів. Купон на виплату процентів повинен містити такі основні дані: порядковий номер купона на виплату процентів, номер облігації по якій виплачуються проценти, найменування емітентів та рік виплати процентів.

Облігації, запропоновані для відкритого продажу з наступним вільним обігом (крім безпроцентних облігацій), повинні містити купонний лист.

Законом про цінні папери також передбачена виплата доходу по облігаціях. Дохід по облігаціях всіх видів виплачується відповідно до умов їх випуску.

Дохід по облігаціях цільових позик не виплачується. Власникові такої облігації надається право на придбання відповідних товарів чи послуг, під які випущено позики.

Якщо ціна товару до моменту його одержання перевищуватиме вартість облігації, то власник одержує товар по ціні, а при одержанні більш дешевого товару він одержує різницю між вартістю облігації та ціною товару.

По облігаціях підприємств доходи виплачуються за рахунок коштів, що залишаються після розрахунків з бюджетом і сплати інших обов'язкових платежів.

У разі невиконання чи несвоєчасного виконання емітентом зобов'язання по виплаті доходів по процентних облігаціях, надання права придбання відповідних товарів чи послуг по цільових облігаціях або погашення зазначеної в облігації суми в визначений строк стягнення відповідних сум провадиться примусово судом або арбітражним судом.

Порядок викупу облігацій усіх видів, крім цільових, визначається при їх випуску.

Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» передбачає, що:

– облігації усіх видів придбаються громадянами лише за рахунок їх особистих коштів;

– підприємства придбають облігації усіх видів за рахунок коштів, що надходять у їх розпорядження після сплати податків та процентів за банківський кредит;

– облігації усіх видів сплачуються у гривнях, а у випадках, передбачених умовами їх випуску – в іноземній валюті. Незалежно від валюти, якою проведено оплату облігацій, їх вартість виражається у гривнях.

Відповідно до того ж Закону використання коштів, одержаних від реалізації облігацій, повинно бути таким: кошти, одержані від реалізації облігацій внутрішніх і державних і місцевих позик, направляються відповідно до державного і місцевих бюджетів, до позабюджетних фондів місцевих Рад народних депутатів; кошти від розміщення облігацій підприємств направляються на цілі, визначені при їх випуску.

Казначейські зобов'язання України – вид цінних паперів на пред'явника, що розміщуються виключно на добровільних засадах серед населення, засвідчують внесення їх власниками грошових коштів до бюджету і дають право на одержання фінансового доходу.

Випускаються такі види казначейських зобов'язань:

- довгострокові – від 5 до 10 років;
- середньострокові – від 1 до 5 років;
- короткострокові – до 1 року.

Рішення про випуск довгострокових і середньострокових казначейських зобов'язань приймається Кабінетом Міністрів України.

Рішення про випуск короткострокових казначейських зобов'язань приймається Міністерством фінансів України. У рішенні про випуск казначейських зобов'язань визначаються умови їх випуску. Порядок визначення продажної їх вартості встановлюється Міністерством фінансів України, виходячи з часу їх придбання.

Кошти від реалізації казначейських зобов'язань спрямовуються на покриття поточних видатків державного бюджету.

Виплата доходу по цим цінний паперам та їх погашення здійснюються відповідно до умов їх випуску, затверджених Кабінетом міністрів (довгострокові та середньострокові) та Міністерством фінансів України (короткострокові).

Ощадний сертифікат – письмове свідоцтво банку про депонування грошових коштів, яке засвідчує право вкладника на одержання після закінчення встановленого строку депозиту та процентів по ньому.

Ощадні сертифікати видаються строкові (під певний договірний процент на визначений строк) або до запитання, іменні та на пред'явника. Іменні сертифікати обігу не підлягають, а їх продаж (відчуження) іншим особам є не дійсним.

Ощадні сертифікати повинні мати реквізити: найменування цінного паперу – «ощадний сертифікат», найменування банку, що випустив сертифікат, та його місцезнаходження, порядковий номер сертифікату, дату випуску, суму депозиту, строк вилучення вкладу (для строкового сертифікату), підпис керівника банку чи іншої уповноваженої на це особи, печатку банку.

Підприємства і громадяни придбають сертифікати за рахунок коштів, передбачених у випадку придбання облігацій.

Дохід по ощадних сертифікатах виплачується за пред'явленням їх до оплати в банк, що їх випустив.

Вексель – цінний папір, який засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця сплатити після настання строку визначену суму грошей власнику векселя (векселедержателю).

Випускаються такі види векселів: простий, переказний.

Простий вексель містить такі реквізити:

- а) найменування – «вексель»,
- б) просту і нічим не обумовлену обіцянку сплатити визначену суму,
- в) зазначення строку платежу,
- г) зазначення місця, в якому, повинен здійснитися платіж,

д) найменування того, кому або за наказом кого платіж повинен бути здійснений,

е) дату і місце складання векселя,

є) підпис того, хто видав документ (векседавець).

Переказаний вексель повинен містити крім реквізитів, передбачених у підпунктах «а», «в», «ж» простого векселя, також: просту і нічим не обумовлену пропозицію сплатити певну суму, найменування того, хто повинен платити.

Документ, у якому відсутній будь-який з реквізитів, вказаних вище, відповідно для простого і переказного векселів, не має сили простого або переказного векселів, за винятком випадків:

- вексель, строк платежу по якому не вказано, розглядається як такий, що підлягає оплаті на пред'явника;

- при відсутності особливого зазначення місця, місце позначене поруч з найменуванням, платника (місце складання документа – для простого векселя – вважається місцем платежу і одночасно місцем проживання платника (векседавець для простого векселя);

- вексель, якому не вказано місце його складання, визначається підписаним у місці, позначеному поруч з найменуванням векседавець.

Порядок випуску та обігу векселів визначається Кабінетом міністрів України. Все вищевказане є тією необхідною нормативно – інформаційною базою, яку повинен знати і вміти з нею оперувати кожен функціонер фондового ринку України. Це надасть йому можливість більш глибоко ознайомитись з основними характеристиками тих цінних паперів, з якими він збирається працювати. Інакше, навіть, якщо буде проведена велика аналітична робота, але не будуть враховані нормативно-правові особливості того чи іншого цінного паперу, неминучі прорахунки, які можуть привести до значних фінансових втрат.

2. ДОКУМЕНТАЛЬНЕ ОФОРМЛЕННЯ ОПЕРАЦІЙ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ

Підставою для прийняття цінних паперів до бухгалтерського обліку є:

- по документарних цінних паперах – договір на придбання цінного папера, акт прийому-передачі цінного паперу; «документарною» формою цінного паперу є сертифікат цінного паперу, що містить реквізити відповідного виду цінних паперів, дані про кількість цінних паперів та засвідчує сукупність прав, наданих цими цінними паперами, а «бездокументарною» формою цінного паперу є здійснений зберігачем обліковий запис на «рахунку у цінних паперах». Слід звернути увагу на те, що з правової точки зору відкриття рахунків не зберігачами (в тому числі спеціальних «рахунків у цінних паперах» депозитаріями) призводять до того, що цінних папір не існує у «бездокументарній» формі, а оформлення тимчасових свідоцтв, виписок з реєстру власників іменних цінних паперів, письмових зобов'язань замість сертифікатів цінних паперів призводить до відсутності цінного папера у «документарній» формі.

- по бездокументарних цінних паперах – виписка з рахунку. На практиці у «бездокументарній» формі існують виключно емісійні цінні папери, тобто цінні папери, які розміщуються «випусками» – сукупностями цінних паперів одного емітента певного виду та однієї номінальної вартості, що забезпечують їх власникам однаковий обсяг прав і можливість мати однакові умови розміщення на фондовому ринку. При цьому такий «випуск цінних паперів» (як сукупність цінних паперів) підлягає реєстрації в Державній комісії з цінних паперів та фондового ринку.

- при придбанні права вимоги – договір, акт поступки права вимоги, інші документи.

Всі цінні папери, що зберігаються в організації (облігації державної ощадної позики, облігації внутрішньої валютної позики, векселі, акції,

облігації), повинні бути описані в Книзі обліку цінних паперів, що виглядає в такий спосіб.

Книга обліку цінних паперів повинна бути зброшурована, скріплена печаткою організації й підписами керівника й головного бухгалтера, сторінки пронумеровані.

Виправлення в Книгу обліку цінних паперів можуть вноситися лише з дозволу керівника і головного бухгалтера із вказівкою дати внесення виправлень.

У випадку ведення Книги обліку цінних паперів за допомогою обчислювальної техніки результатна інформація може формуватися у вигляді вихідного документа на інформаційних носіях. Роздруківка інформації з таких носіїв здійснюється в міру необхідності або вимозі органів, що здійснюють контроль відповідно до законодавства України, суду і прокуратури, але не рідше одного разу в рік.

Відповідно до Закону України від 16.07.99 р. №996-XIV «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність України» відповідальність за організацію зберігання Книги обліку цінних паперів несе керівник організації.

3. СИНТЕТИЧНИЙ ТА АНАЛІТИЧНИЙ ОБЛІК ЦІННИХ ПАПЕРІВ

3.1 ОБЛІК ОПЕРАЦІЙ З АКЦІЯМИ

Акція – це цінний папір без визначення строку обігу, який посвідчує внесення визначеного паю до Статутного фонду акціонерного товариства (компанії), дає право на участь в управлінні ним і на одержання частини прибутку у формі дивідендів, а також на участь у розподілі майна в разі ліквідації товариства (компанії).

Облік ведеться по наступних напрямках:

- 1) статутного капіталу акціонерного товариства в момент реєстрації суспільства
- 2) оплати статутного капіталу акціонерами
- 3) зменшення й збільшення статутного капіталу
- 4) операцій із частковими активами.

При обліку операцій із цінними паперами необхідно виділяти:

- а) емісійний дохід
- б) викуп власних акцій з метою їхнього перепродажу
- в) покупку чужих акцій
- г) перепродаж чужих акцій
- д) виплату дивідендів акціонерам
- е) одержання дивідендів по фінансових вкладеннях.

Емісійний дохід утвориться в емітента цінних паперів як різниця між ціною продажу й номінальною ціною акції.

Облік розрахунків з акціонерами, що працюють на підприємстві та володіють акціями, потрібно вести за новим Планом рахунків на рахунку №67 «Розрахунки з учасниками», який призначений для узагальнення інформації про розрахунки з учасниками та засновниками підприємства, що пов'язані з поділом прибутку (дивіденди тощо).

На кредиті рахунка №67 «Розрахунки з учасниками» відображається збільшення заборгованості підприємства перед засновниками та учасниками товариства, на дебеті – її зменшення (погашення, в тому числі реінвестування доходів тощо).

Рахунок №67 «Розрахунки з учасниками» має такі субрахунки:

№671 «Розрахунки за нарахованими дивідендами»

№672 «Розрахунки за іншими виплатами».

На субрахунку №671 «Розрахунки за нарахованими дивідендами» обліковують дивіденди, нараховані власникам простих та привілейованих акцій (часток у Статутному капіталі) за рахунок прибутку або інших передбачених установчими документами джерел.

На субрахунку №672 «Розрахунки за іншими виплатами» підприємства ведуть облік інших виплат, нарахованих засновникам та учасникам за користування майном, зокрема земельним і майновим паєм, а також виплат у зв'язку з одержанням належної вибулому учасникові (засновникові) частини активів підприємства.

Аналітичний облік ведеться за кожним засновником та учасником та за видами виплат.

1. По завершенні підписки на акції – на номінальну вартість акцій, що належать учасникам підписки, по яких не було здійснено розрахунок:

Дебет рахунка №46 «Неоплачений капітал»

Кредит рахунка №40 «Статутний капітал».

Аналогічний запис робиться на суму перевищення оцінкової вартості акцій (розмір заборгованості збільшується).

2. На суму коштів, перерахованих передплатниками до банку на спеціальний рахунок акціонерного товариства, тобто на суму коштів, що надійшли від продажу акцій:

Дебет рахунка №31 «Рахунки в банках» Кредит рахунка №46 «Неоплачений капітал»

3. У міру надходження (заліку) належних з учасників платежів:

Дебет рахунка №30 «Каса»

Дебет субрахунку №311 «Поточні рахунки в національній валюті»

Кредит рахунка №46 «Неоплачений капітал».

Нараховану суму дивідендів по акціях підприємства відображають проводкою:

Дебет рахунка №44 «Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)», субрах. №443 «Прибуток, використаний у звітному періоді»

Кредит рахунка №67 «Розрахунки з учасниками».

Довгострокові фінансові вкладення в акції інших підприємств гублять свою первісну вартість, якщо їхня ціна на фондових біржах знижується. Падіння курсу акцій означає для інвестора потенційний збиток. Якщо ринкові ціни на часткові активи ростуть, довгострокові фінансові вкладення перевищують первісну балансову вартість цінних паперів, що для інвестора обертається потенційним прибутком.

За міжнародними стандартами бухгалтерського обліку потенційні збитки від знецінювання довгострокових фінансових вкладень в акції інших підприємств повинні бути відбиті в тім звітному періоді, у якому вони виявлені. Для цього акції переоцінюють відповідно до їхнього поточного котирування на ринку цінних паперів (береться ціна останнього робочого дня біржі у звітному періоді).

Потенційний прибуток у поточному бухгалтерському обліку не відображається. Вона буде показана по факті після реалізації акцій або опосередкована в сумі підвищених дивідендів.

3.2 ОБЛІК ВЕКСЕЛІВ

Вексель – це письмово оформлене боргове зобов'язання встановленого зразка, яке засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця сплатити після настання строку певну суму грошей власнику векселя (векселедержателю).

За кредитним договором банк або інша кредитна організація (кредитор) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові в розмірі й на умовах, передбачених договором, а позичальник зобов'язується повернути отриману грошову суму і сплатити відсотки за неї. За кредитним договором позичальник зобов'язаний одержати саме кошти, а не цінні папери.

Невідповідність кредитного договору цивільному законодавству тягне його недійсність. Банк відкриває підприємству спеціальний позичковий рахунок (під мінімальні відсотки). На нього надходить повна грошова сума кредиту, на яку банк від імені підприємства в себе здобуває вексель. Потім цей вексель передається підприємству за договором прийому-передачі векселів.

Підставою для відображення в бухгалтерському операцій по одержанню векселів є сам вексель, що надійшов на підприємство.

Аналітичний облік векселів одержаних ведуть по кожному окремому векселю.

Довгострокові векселі одержані обліковуються на субрахунку 162 «Довгострокові векселі одержані», а короткострокові – на рахунку 34 «Короткострокові векселі одержані». При одержанні векселів дебетуються рахунки 162 «Довгострокові векселі одержані» чи 34 «Короткострокові векселі одержані». Отримання коштів у погашення векселів, продаж векселя тощо відображають по К-у рахунків 162 «Довгострокові векселі одержані» чи 34 «Короткострокові векселі одержані».

При журнальній формі обліку реєстром синтетичного обліку є журнал 3.

Кореспонденція рахунків

1) Одержано вексель від покупця:

Дебет рахунка №34 «Короткострокові векселі одержані»

Кредит рахунка №719 «Інші доходи від операційної діяльності».

2) Якщо підприємство відображає в обліку реалізацію продукції (товарів, робіт, послуг) при поданій розрахункових документів покупцям (замовникам), то при одержанні векселів за реалізовану продукцію (товари, роботи, послуги) роблять запис:

Дебет рахунка №34 «Короткострокові векселі одержані».

Кредит рахунка №36 «Розрахунки з покупцями і замовниками».

Аналогічно у бухгалтерському обліку роблять записи, пов'язані з одержанням векселів для забезпечення інших видів дебіторської заборгованості.

Суми на рахунку №34 «Короткострокові векселі одержані» списують у міру погашення заборгованості, забезпеченої вексями, у кореспонденції з рахунками грошових коштів.

3) Надійшли кошти в погашення заборгованості, забезпеченої одержаними вексями:

Дебет рахунка №31 «Рахунки в банках»

Дебет рахунка №30 «Каса»

Кредит рахунка №34 «Короткострокові векселі одержані».

Сума заборгованості по векселю продовжує враховуватися як дебетове сальдо на рахунку №34 «Короткострокові векселі одержані».

4) Кореспонденція рахунків при купівлі векселів:

Дебет рахунка №34 «Короткострокові векселі одержані»

Кредит субрахунку №311 «Поточні рахунки в національній валюті»

На суму прибутку (одержана різниця між ціною векся і сплаченою сумою):

Дебет субрахунку №311 «Поточні рахунки в національній валюті»

Кредит субрахунку №719 «Інші доходи від операційної діяльності».

Продаж векселів полягає в одержанні грошових коштів за вексель до закінчення терміну його оплати. Різниця між ціною векся і одержаною за нього сумою являє збиток підприємства.

Проводка: Дебет рахунка №31 «Рахунки в банках»

Дебет рахунка №719 «Інші доходи від операційної діяльності»

Кредит рахунка №34 «Короткострокові векселі одержані».

5) Заборгованість за розрахунками з постачальниками, підрядчиками та іншими кредиторами, забезпечену виданими вексями, підприємство

обліковує на рахунку №62 «Короткострокові векселі видані». Аналітичний облік векселів одержаних ведуть за кожним виданим векселем.

При видачі векселів у забезпечення заборгованості постачальникам роблять запис:

Дебет рахунка №63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками»

Кредит рахунка №62 «Короткострокові векселі видані».

Видача векселів у забезпечення інших операцій:

Дебет рахунка №45 «Вилучений капітал» (фактична собівартість акцій власної емісії або часток, викуплених господарським товариством у його учасників)

Дебет рахунка №61 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями» (погашення поточної заборгованості, її списання тощо)

Дебет рахунків №64 «Розрахунки за податками й платежами» (належні до відшкодування з бюджету податки, їх сплата, списання тощо)

Дебет рахунка №65 «Розрахунки за страхуванням»

Дебет рахунка №68 «Розрахунки за іншими операціями»

Дебет рахунка №94 «Інші витрати операційної діяльності» (витрати, пов'язані з дослідженням та розробками, що здійснює підприємство та ін.)

Кредит рахунка №62 «Короткострокові векселі видані».

Погашення заборгованості, забезпеченої виданими векселями, відображаються записом:

Дебет рахунка №62 «Короткострокові векселі видані»

Кредит рахунка №31 «Рахунки в банках».

Якщо виданий вексель передається на користь векседавця або платника для оплати за відвантажену продукцію, то в бухгалтерському обліку сторін заборгованість по векселях списується в кореспонденції з рахунками №95 «Фінансові витрати», №36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», №63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками», №37 «Розрахунки з різними дебіторами».

б) При здійсненні дисконтних операцій (продаж векселів векселетримачів установі банку) записи на суму проданих банку векселів:

Дебет субрахунку №311 «Поточні рахунки в національній валюті»

Дебет субрахунку №312 «Поточні рахунки в іноземній валюті»

Кредит субрахунку №719 «Інші доходи від операційної діяльності» – на суму дисконту (облікового процента).

Облік операцій по дисконтуванню векселів здійснюється як облік позикових операцій. Із позики, виданої під вексель, банк утримує суму облікового процента (дисконту). Запис в обліку:

Дебет рахунка №62 «Короткострокові векселі видані»

Кредит рахунка №60 «Короткострокові позики»

Кредит рахунка №50 «Довгострокові позики».

Фінансові вкладення приймаються до бухгалтерського обліку в сумі фактичних витрат для інвестора. У цьому випадку в суму фактичних витрат необхідно включити: суму кредиту; витрати на сплату відсотків по позиковим коштам, використуваним на придбання цінних паперів до прийняття їх до бухгалтерського обліку; відсотки за кредит, а також кошту, що сплачують спеціалізованим організаціям й іншим особам за інформаційні й консультаційні послуги, пов'язані із придбанням даних паперів; винагороди, що сплачують посередницьким організаціям, за участю яких придбані цінні папери; інші витрати, безпосередньо пов'язані із придбанням цінних паперів.

Банківський вексель як ліквідний актив може бути використаний підприємством для оплати третій особі при придбанні продукції (робіт, послуг) або самому банку – як при настанні строку платежу, так і до зазначеного строку. Прийнято вважати, що підприємство одержує вексель за вартістю нижче номіналу (з урахуванням дисконту), а при настанні строку платежу одержує номінальну вартість векселя. В випадку коли підприємство реалізує банківський вексель як цінний папір, податкова база повинна обчислюватися відповідно до вимог, установленими п.п. 4.1.1 п. 4.1 ст. 4 Закону України «Про податок на прибуток підприємств».

3.3 ОБЛІК ОБЛІГАЦІЙ

З поширенням акціонерної форми власності й становленням вторинного ринку цінних паперів в Україні відбувся істотний розвиток фондового ринку, збільшилася кількість способів залучення капіталу. З'явилися гібридні фінансові інструменти, зокрема, конвертовані облігації, як інструмент залучення коштів приватних і корпоративних інвесторів.

Конвертована облігація являє собою різновид цінного папера й може випускатися акціонерними товариствами поряд з акціями, облігаціями й іншими цінними паперами. Цінні папери можуть бути конвертовані в акції й облігації (конвертовані облігації), облігації певних серій, конвертовані в додаткові акції або облігації інших серій.

Бланки акцій і облігацій підприємства зберігають і обліковують як бланки суворої звітності в установленому порядку. На всі бланки цінних паперів, які зберігаються на підприємстві, складають списки, де зазначають вид цінних паперів, номер, серію, номінальну вартість та термін погашення. При погашенні цінних паперів у списку роблять позначку про дату, виписку банку або інший документ, на основі якого оприбутковано кошти. Якщо придбані цінні папери здають до базику на зберігання, у реєстрах аналітичного обліку роблять посилання на відповідний документ, одержаний від банку. Витрати, пов'язані зі сплатою банку винагороди за зберігання та перепродаж цінних паперів, відображають на дебеті рахунка №95 «Фінансові витрати».

Бухгалтерський облік бланків акцій і облігацій підприємства ведуть на позабалансовому рахунку №08 «Бланки суворого обліку» за номінальною вартістю. Рух цих бланків здійснюється на основі відповідних прибутково-видаткових ордерів. Списування їх з забалансового обліку здійснюється водночас із записами про реалізацію цінних паперів. Аналітичний облік бланків акцій і облігацій підприємства ведуть також на рахунку №08 «Бланки суворого обліку» за їх видами, місцями зберігання та матеріально відповідальними особами.

З поширенням акціонерної форми власності й становленням вторинного ринку цінних паперів в Україні відбувся істотний розвиток фондового ринку, збільшилася кількість способів залучення капіталу. З'явилися гібридні фінансові інструменти, зокрема, конвертовані облігації, як інструмент залучення коштів приватних і корпоративних інвесторів.

Конвертована облігація являє собою різновид цінного папера й може випускатися акціонерними товариствами поряд з акціями, облігаціями й іншими цінними паперами. Цінні папери можуть бути конвертовані в акції й облігації (конвертовані облігації), облігації певних серій, конвертовані в додаткові акції або облігації інших серій.

3.4 ОБЛІК ОЩАДНИХ СЕРТИФІКАТІВ

Ощадні сертифікати – це письмове свідоцтво кредитної установи (банку) про депонування грошових коштів, що засвідчує право вкладника на одержання по закінченні встановленого терміну депозиту і процентів по ньому.

Ощадні сертифікати видаються строкові (під певний договірний процент на визначений строк) або до запитання, іменні та на пред'явника.

Іменні сертифікати обігу не підлягають, а їх продаж (відчуження) іншим особам є недійсним.

Ощадні сертифікати повинні мати такі реквізити: найменування цінного паперу – «ощадний сертифікат», найменування банку, що випустив сертифікат, та його місцезнаходження; порядковий номер сертифіката. дату випуску, суму депозиту, строк вилучення вкладу (для строкового сертифіката), найменування або ім'я держателя сертифіката (для іменного сертифіката); підпис керівника банку або іншої уповноваженої на це особи, печатку банку.

Облік ощадних сертифікатів, придбаних підприємством в банку, ведуть на рахунку №313 «Інші рахунки в банку в національній валюті», №314 «Інші рахунки в банку в іноземній валюті». Аналітичний облік ведеться за банками,

що видали ощадні сертифікати, а для термінових сертифікатів – і за термінами їх вилучення.

Придбані підприємством в банках ощадні сертифікати відображають записом:

Дебет субрахунку №313 «Інші рахунки в банку в національній валюті»

Кредит субрахунку №311 «Поточні рахунки в національній валюті»

Кредит субрахунку №312 «Поточні рахунки в іноземній валюті».

При вилученні сум, депонованих банком при видачі ощадного сертифіката, в обліку підприємства будуть зворотні записи.

Облік одержаних доходів за ощадними сертифікатами аналогічний облікові нарахування дивідендів за акціями і процентів за облігаціями.

Облік одержаних доходів за ощадними сертифікатами:

Дебет рахунку №311 «Поточні рахунки в національній валюті»

Дебет рахунку №312 «Поточні рахунки в іноземній валюті»

Кредит рахунку №73 «Інші фінансові доходи».

3.5 ОБЛІК КАЗНАЧЕЙСЬКИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Казначейські зобов'язання – це різновид цінних паперів на пред'явника, які розмішуються на добровільних засадах, посвідчують внесення їх тримачами грошових коштів до бюджету і дають право на одержання фінансового доходу протягом всього терміну володіння цими цінними паперами. Випускаються такі види казначейських зобов'язань: а) короткострокові – до 1 року; б) середньострокові – від 1 до 5 років; в) довгострокові – від 5 до 25 років. Короткострокові й середньострокові казначейські зобов'язання випускаються Міністерством фінансів України, довгострокові – Кабінетом Міністрів України. Короткострокові казначейські зобов'язання випускаються Міністерством фінансів строком на 3, 6 і 12 місяців на пред'явника. Ці зобов'язання не мають купонів і погашаються шляхом к викупу, включаючи сплату нарахованих по них процентів.

Середньострокові казначейські зобов'язання випускаються Міністерством фінансів на строк від 1 до 5 років і не мають купонів. Порядок визначення продажної вартості середньострокових казначейських зобов'язань визначається Міністерством фінансів виходячи з часу їх придбання.

Погашення середньострокових казначейських зобов'язань здійснюється щороку на підставі тиражів, що провадяться Міністерством фінансів України. Доходи тримачам середньострокових казначейських зобов'язань сплачуються шляхом нарахування процентів до номіналу без щорічних виплат при їх викупі залежно від строку, що минув від випуску зобов'язань до його погашення. Довгострокові казначейські зобов'язання випускаються державою на строк від 5 до 25 років на пред'явника. Випуск довгострокових казначейських зобов'язань здійснюється у тому ж порядку, що і випуск середньострокових казначейських зобов'язань. Дохід за казначейськими зобов'язаннями починають сплачувати у наступному році після року придбання. Виплата доходу за казначейськими зобов'язаннями здійснюється щороку по купонах або при погашенні зобов'язань шляхом нарахування процентів до номіналу без щорічних виплат. По казначейських зобов'язаннях, які вийшли в тираж погашення, сплачується їх номінальна вартість, аналогічно оплачуються непогашені купони минулих років, включаючи купони того року, в якому зобов'язання підлягає викупу. Якщо тримач казначейського зобов'язання, що вийшло у тираж погашення, не пред'явив його до сплати, він зберігає право на одержання доходу по купонах до закінчення терміну дії. Але після закінчення цього терміну казначейські зобов'язання втрачають силу і оплаті не підлягають.

4. АУДИТ ФІНАНСОВИХ ОПЕРАЦІЙ З ЦІННИМИ ОПЕРАЦІЯМИ

Серед загальних питань, що мають бути вивчені при аудиті операцій з цінними паперами (незалежно від їх виду), можна відзначити такі:

- документальну перевірку сальдо рахунків цінних паперів;
- перевірку балансової та ринкової вартості цінних паперів;
- перевірку доходів та збитків від реалізації цінних паперів за період, який перевіряється;
- перевірку рахунків нарахування відсотків та розрахунків процентного доходу;
- перевірку дотримання вимог законодавчих та нормативних актів.

Аудитор застосовує різні документально-розрахункові прийоми перевірки порядку випуску акцій, облігацій, затрат на їх випуск і доходів, розподілу останніх відповідно до умов випуску цінних паперів.

Інформаційною підставою для аудиту акцій, облігацій, позик (внутрішніх і місцевих), облігацій, скарбничих зобов'язань державних і ощадних сертифікатів є бухгалтерський фінансовий облік, фінансова звітність про обіг цінних паперів.

Насамперед, аудитор переглядає документи, що вміщують дозвіл державного органу на створення суб'єкта підприємницької діяльності чи його реєстрацію, статут та всі поправки, що стосується справи (інформація про види акцій, які дозволено випускати підприємству, про кількість дозволених акцій за кожним видом).

Детальне вивчення аудитором протоколів зборів ради директорів і власників акцій, інших документів і рахунків власного капіталу (акціонерного капіталу) залежить від обставин, а також від того, чи перевірялась фінансова звітність аудитором раніше.

Відтак аудитор здійснює аналіз залишків за видами випущених акцій і тих, що перебувають в обігу.

Оскільки аналіз рахунків власників акцій фігурує у фінансових звітах і є предметом ретельного дослідження з боку аналітиків фінансової діяльності підприємства, аудитор повинен регулярно виконувати докладні перевірки на істотність змін у таких рахунках.

Аудитор повинен визначити, чи правильно складено звіт за дивідендами, акціями і придбаними партіями цінних паперів у декілька прийомів за різними цінами, дивідендами, що підлягають сплаті за тимчасовими сертифікатами на володіння акціями.

Аудитор повинен з'ясувати, чи декларації за дивідендами не перевищують суми нерозподіленого прибутку для виплати дивідендів і чи сума нерозподіленого прибутку правильно вирахована відповідно до прийнятих обмежень.

Таким чином, аудит має бути скерований на перевірку дотримання порядку випуску та розповсюдження акцій, правильності нарахування дивідендів, процентів їхнім власникам.

Щоб уникнути фальсифікації акцій, аудитор стежить за наявністю у них обов'язкових реквізитів (найменування акціонерного товариства та його місцезнаходження, найменування цінного папера, його порядковий номер, дата випуску, вид акцій, номінальна вартість, ім'я власника (для іменної власності), розмір статутного капіталу акціонерного товариства на день випуску акцій, кількість акцій, строк виплати дивідендів та підпис голови правління товариства, печатка).

Аудитор застосовує різні документально-розрахункові прийоми перевірки порядку випуску акцій, облігацій, затрат на їх випуск і доходів, розподілу останніх відповідно до умов випуску цінних паперів.

Під час аудиту ощадних сертифікатів слід також перевірити наявність таких реквізитів: найменування - "ощадний сертифікат", назва банку, що їх випускає; порядковий номер; дата випуску; сума депозиту; строк вилучення вкладу; найменування або ім'я власника сертифіката; підпис керівника банку; печатка банку.

Інформаційною підставою для аудиту акцій, облігацій, позик (внутрішніх і місцевих), облігацій, скарбничих зобов'язань державних і ощадних сертифікатів є бухгалтерський фінансовий облік, фінансова звітність про обіг цінних паперів.

Бухгалтерський облік цінних паперів здійснюється на збалансованому рахунку 08 "Бланки суворого обліку" за номінальною вартістю. Рух бланків здійснюється на підставі прибутково-видаткових документів. Аудитор з'ясовує, чи правильно ведеться облік цінних паперів за їх видами і місцями зберігання матеріально відповідальними особами.

Придбання підприємством ощадних сертифікатів аудитор перевіряє за дебетом рахунка 313 "Інші рахунки в банку в національній валюті" (окремий рахунок "Сертифікати") і кредитом рахунка 31 "Рахунки в банках".

В умовах ринкової економіки одним із найважливіших документів щодо розрахунків і кредитування, які використовуються у міжнародній торгівлі, є вексель (простий і переказний). За своїм змістом вексель є безумовним зобов'язанням або вказівкою векселедавача виплатити в певний строк і в певній сумі кошти власника векселя за поставлені товари, виконані роботи чи надані послуги. Умови платежів за векселем встановлюються за взаємною згодою між постачальником і покупцем.

Вексель може видаватись як платником, так і постачальником. У разі виписання векселя постачальником платник повинен обов'язково акцептувати його, і лише після цього той стає для банку виконавчим платіжним документом. Коли ж виписаний постачальником вексель не акцептується платником, то він повертається постачальнику.

Для забезпечення гарантії оплати векселя згідно з вказаними в ньому умовами банк на прохання платника чи постачальника може за відповідну плату проакцептувати вексель, тобто взяти на себе зобов'язання своєчасно оплатити його. При настанні строку платежу за векселем він оплачується за рахунок коштів платника, що знаходяться на поточному рахунку в банку. Якщо

цих коштів недостатньо або їх зовсім немає, акцептований вексель оплачується за рахунок банківського кредиту.

Отже, банк може на прохання постачальника надати йому кредит під вексель. Такий кредит компенсує постачальнику відволікання його коштів з господарського обігу, а погашається він в строки, що встановлюються відповідно до строку платежу за векселем і періодом документообігу між банками платника і постачальника. Кредит погашається з поточного рахунка підприємства в банку, а за відсутності на ньому коштів відноситься на прострочені позики.

Якщо у векселі немає якого-небудь з необхідних реквізитів (найменування, строк платежу, місце здійснення платежу, найменування того, кому або за наказом кого платіж має бути здійснений; дати і місце складання векселя; підпису того, хто видає вексель) аудитор з'ясовує причину і винних осіб, тому що відсутність хоча б одного з реквізитів робить вексель недієздатним.

Аудит з'ясовує, чи при одержанні векселів за реалізовану продукцію у бухгалтерії підприємства роблять запис на дебеті рахунка 62 "Короткострокові векселі видані" й кредиті рахунка 36 "Розрахунки з покупцями та замовниками".

Перевіряючи заборгованість за розрахунками з постачальниками, забезпечену векселями, аудитор вивчає записи за рахунком 62 "Короткострокові векселі видані" за кожним виданим векселем.

ВИСНОВОК

У цей час у нашій країні все більший розвиток одержує ринок цінних паперів. Практично всі суб'єкти економічних відносин, що ведуть бухгалтерський облік безпосередньо зіштовхуються з обліком операцій із цінними паперами.

Цінним папером є документ встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право і визначає взаємовідносини між особою, яка його випустила (видала), і власником та передбачає виконання зобов'язань згідно з умовами його випуску, а також можливість передачі прав, що випливають з цього документа, іншим особам.

До цінних паперів відносяться: акції; облігації підприємств; облігації місцевих позик; казначейські зобов'язання; векселі; іпотечні цінні папери (іпотечні сертифікати та іпотечні облігації); сертифікати фонду операцій з нерухомістю; державні облігації України; інвестиційні сертифікати.

Сьогодні перед українським ринком цінних паперів стоїть ряд проблем, швидке й ефективне рішення яких послужить поштовхом до його подальшого розвитку.

Це такі завдання, як:

- контроль за діями учасників ринку цінних паперів з метою обмеження монополістичної діяльності;
- комп'ютеризація фондового ринку й створення єдиного інформаційного простору для підвищення інформованості суб'єктів ринку;
- захист інтересів інвесторів і зокрема необхідність удосконалювання процедури реєстрації цінних паперів і захисту їх від підробки;
- установлення чітких мір відповідальності державних і комерційних структур за порушення процедури випуску й обігу цінних паперів.

У даній роботі були показані основні проводки по основних операціях із цінними паперами, які періодично доводиться відображати на рахунках бухгалтерського обліку як суб'єктам економічних відносин, що

спеціалізуються на операціях із цінними паперами, так і іншим підприємствам й організаціям.

З удосконалюванням обігу цінних паперів всіх видів повинна й удосконалюватися й система їхнього обліку на підприємствах.

Одним з напрямів подальшого вдосконалення обліку цінних паперів має стати його автоматизація. Цей напрям носить перш за все технологічний характер та пов'язаний з удосконаленням техніки їх обліку.

Сучасний рівень розвитку характеризується комп'ютеризацією всіх ланок народного господарства країни. Дійсний обліковий, контрольний, аналітичний процес розподілений по робочим місцям по всій території підприємства і здійснюється в певних організаційно технічних умовах.